



T.C.  
Kültür ve Turizm Bakanlığı  
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

9 MİLLETLERARASI  
**TÜRK HALK**  
KÜLTÜRÜ KONGRESİ

GELENEK GÖRENEK VE  
İNANÇLAR



# KREŞİNLERDE (HRİSTİYAN TATARLARDA) ÖLÜM İLE İLGİLİ ÖRF, ÂDET, GELENEK VE RİTÜELLER

Rasilya KARİMOVA<sup>1</sup>

## 1. Kreşinler (Hristiyan Tatarlar)

*Kreşin* sözü Rusça *krescheniy* (крещеный) sözünden Tatarcaya geçmiş bir sözcük olup *Hristiyanlık dinini kabul etmiş olan kişi* anlamına gelir. Bu sözcük ile ilgili farklı değerlendirmeler vardır. Tatar Têlênêñ Mâktâplâr Öçên Añlatmalı Süzlêğë (Xâkimcanov, 2013:178), Tolkoviy Slovar' Russkogo Yazıka (Ojegov ve Şvedova, 2005:306) gibi eserlerde, *Hristiyanlık dinini kabul eden kişi*, şeklinde açıklanır. Sovremenniy Anglo-Russkiy/Russko-Angliyskiy Slovar' (Sirotna, 2005:938) adlı eserdeki крещеный (*kreşçeniy*) maddesinin karşısında ise sadece, *1.christened, baptized; 2.Epiphany* ifadeleri yer alır, ancak Tatarlarla ilgisinden söz edilmez. Tatar Têlênêñ Añlatmalı Süzlêğë (Abdullin vd. 1979: 86) ise *Hristiyanlık dinini kabul etmiş olan Tatar* açıklamasını verir bu sözcükle ilgili olarak.

Tatarlarda, İslam'ın yanında, Hristiyanlık da yayılma imkânı bulmuştur. Rus Ortodoks Kilisesine bağlı olan Tatarların bu kesimi, Rusça *vafiz edilmiş* veya *vafizli* anlamına gelen *Kreşin* adıyla bilinegelmiştir (Arık, 2006: 68). Kreşinler kendilerini *Kêrâşên* olarak adlandırır, günlük konuşma dili ile bilimsel dilde ise *Kêrâşên Tatarları* olarak adlandırılırlar (Al'meyeva, 2007: 5).

Etnik kimlikleri tartışmalı olsa da Kreşinler, İdil-Ural Bölgesinde yaşayan, Ortodoks Hristiyan dinine mensup olan Tatarlardır. Tataristan ve Başkurdistan'ın muhtelif şehir ve köylerinde yaşamaktadırlar. Tarihte müstakil bir devlete sahip olamayan Kreşinlerin nüfusu ile ilgili yüz bin ila iki milyon arasında farklı rakamlardan bahsedilir. Toplam nüfusları ile ilgili olarak elimizde kesin istatistikî veriler yoktur (Yusipova, 2003: 86).

1 Kocaeli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı TDE Programı doktora öğrencisi.



Kreşinler, XVI-XVII. asırlar ile XVIII. asrın ilk yarısında iki ayrı grup hâlinde vaftiz edilerek Hristiyanlaştırılmış olan Tatarlardır. Etnografik bakımdan ve dil özellikleri bakımından Molkeev, Çistopol, Batı-Kam, Elabuga, Mengel, Bakalin ve Nogaybek olmak üzere yedi gruba ayrılırlar (Özkan, 2002:210).

Eski Kreşinler Müslümanlardan farklı köylerde, bazen Ruslar ile aynı köylerde yaşamışlar, kendilerini her iki tarafın, Müslüman Tatarların ve Rusların, etkisinden korumaya çalışmışlardır. Ortodoks kilisesi ise Müslüman Tatarlara karşı Kreşinleri korumuştur. Şehirlerden uzak bir hayatı tercih eden Kreşinlerin bu sebeple sosyal ve ekonomik gelişimi daha yavaş olmuştur.

Yeni Kreşinler (XVIII. asrın ilk yarısında zorla Hristiyanlaştırılan 3500 kişi), Müslüman Tatarların çoğunlukta olduğu köylerde yaşadıkları için onlardan çok farklılaşmamış, Müslüman Tatarlarla irtibatlı olduklarını bilerek varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Kreşin birliği XIX. asrın ikinci yarısında oluşmaya başlamıştır. Nikolay İliminskiy ve diğerlerinin çalışmaları neticesinde ortaya çıkan Kreşin entelijensiyası XIX. asrın ikinci yarısından başlayarak, *Kreşinler Tatar değildir, ayrı bir millettir*, şeklindeki fikri tedavüle sokmuşlardır. Bu görüş Rus idarecileri tarafından da desteklenmiştir (İsxakov, 2010:136-138).

Günlük hayatta kendi bölgelerine has bir Tatar diyalekti ile konuşan Kreşinler yazı dili olarak Tatar edebî dilini kullanırlar. Rus dili devlet dili olarak eğitim sistemine girdiği için gençler arasında yaygın şekilde kullanılmaktadır. Dinî hayatta ise, XIX. asrın ortalarında Provoslav misyonerleri ve dilcileri tarafından işlenilip oluşturulan Kreşinlerin yazma kilise dili Kreşin Tatarcası kullanılmaktadır (Makarov, 2014: 28-29).

## 2. Kreşinlerde Ölüm ile İlgili Örf, Âdet, Gelenek ve Ritüeller

### 2.1. Ölüm Öncesi

Geçiş dönemlerinin en önemlilerinden biri ölümdür. Bu durum Kreşinler için de geçerlidir. Onlar, Hz. İsa'nın öğretileri ve Ortodoks Hristiyan inancı doğrultusunda iyi bir insan olarak yaşayıp iyi bir insan olarak ölmek ve bu sayede öbür dünyada sonsuz cennete kavuşmak emelindedirler. Büyük kitleyi oluşturan Müslüman Tatarlar gibi Kreşinler de ruhun ölümsüz olduğuna inanırlar.

#### 2.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Hastanın zayıflayıp sararması (K.11), yiyip içme ve konuşmasının değişmesi olumsuz belirtiler olarak sayılır (K.6, K.11). Tavuğun horoz gibi ötmesi, saman yığınının yıkılması gibi hadiseler bunların ev sahiplerinden birinin öleceği şeklinde yorumlanır (Matveyev', 1899:33).

Rüyada, ölen birinin yaşayan biri ile kol kola gezmesi hayattakinin öleceği şeklinde yorumlanır (K.6). Rüyada ahşap ev görmek, bir ölünün birini beklediğini görmek, ağaç kesmek ve kesilmiş ağacı bir eve taşımak, bulanık su görmek, bir insanın çok üzülmüş, sakın, konuşmaz halde, bembeyaz kıyafetler içinde görülmesi, kırmızı çamur, beyaz benekli gri at veya atın üstünde birinin gittiğini görmek, bal ve et yemek, çan sesi duymak, papaz görmek ölüme işaret sayılır (Matveyev', 1899:33).

### 2.1.2. Kaçınmalar

Ölüm hakkında konuşarak onu çağırılmama özen gösterilir. Kreşinlerde cenaze çıkan evde kırk gün müddetince bayram, düğün yapılmaz. Ölü çıkan evde ölümün izi kalmasın diye yerler silinir (K.7, K.8, K.14). Ölümü ve ölümün negatif etkisini uzaklaştırmak için cenazenin arkasından çamur veya taş atılır (K.7, K.8).

## 2.2. Ölüm Sırası

### 2.2.1. Ölüm Anındaki Âdetler – Ölüyle İlgili İnanışlar

Öleceği anlaşılan kişi yalnız bırakılmaz; son anlarında yanında annesi, babası, çocukları ve yakın komşuları bekler. Ölecek olan kişiye, hali varsa, su içirilir, hali yoksa dudakları pamukla ıslatılır. Bu kişinin yanına çocuklar yaklaştırılmaz. Dindar ailelerde, ölmek üzere olan kişinin yanında bekleme sırasında İncil'den ayetler okunur (K.6, K.12).

### 2.2.2. Ölümün Duyurulması

Ölüm hadisesi komşular veya akrabalar tarafından yakın çevreye duyurulur. Ölen kişinin uzaktaki yakınları ise telefonla haberdar edilir.

Kreşinlerde birinin vefatı, *kitêp bardı!* (*gitti artık!*), *küzên yomdı!* (*gözünü kapattı!*) gibi ifadelerle anlatılır. Uzun süre yatanlar için, *Kotıldı indê!* (*Kurtuldu artık!*) gibi ifadeler de kullanılır.

### 2.2.3. Ölümün Akabindeki Âdetler

Ölünün cenaze işlemleri için beklenecek kimsesi yoksa ve kişi akşamdan ölmüş ise ertesi gün defnedilebilir. Kabir kazmaya ölünün akrabaları ve köylüler katılır. Yaz mevsiminde ölünün yattığı yatağın altına buz veya soğuk su dolu kaplar yerleştirilir (K.4, K.6, K.13, K.16). Oda güzel koksun diye odaya çam dalları da konulur. Odada ve evde sükûnet korunur, çoluk çocuk oradan uzaklaştırılır (K.6, K.12, K.16). Aynaların yüzü bir örtü ile örtülür, ayrıca güneş vuran pencerelerin de perdeleri çekilir (K.7, K.11). Ölen kişi evden alınıp mezarlığa götürülmeden önce evde bulunan herkese "ülê cêbê" (ölü ipliği) dağıtılır (K.5, K.7, K.9, K.10, K.13). Bu iplik bazı Kreşin köylerinde "têgâr cêp" (*dikiş ipi*) olarak da adlandırılır ve ölüyü saklayan insanların sol koluna bağlanır. Ölünün ardından dağıtılan bu iplik beyaz renkli ve yaklaşık 30-50cm uzunluğunda olur (K.7, K.9, K.10, K.13). Bu iplik, son yolculuğuna uğurlanan birinin son eşyası sayılır ve bununla dikiş dikmek ölü için işlenecek bir sevap olarak kabul edilir (K.3, K.7, K.14).

Kreşinlerde "ülê tøyênçêgê" (ölü bohçası) de hazırlanmaktadır. Bu bohçada bir miktar para, ekme ve iplik bulunur. Bazı Kreşin köylerinde bu bohça yedi türlü malzemeden oluşacak şekilde hazırlanır ve bohçanın içine tabak, kaşık, un, ekme, para, iğne ve iplik konulur. Hazırlanan malzemeler bir başörtüsünün içine yerleştirilir. Bu bohça genellikle yaşlılara veya fakirlere verilir.

Köylerde cenaze evinden ölü alınıp mezarlığa götürüldükten sonra yerler kapıdan başlanarak ikona asılı olan köşeye doğru yıkanır.

### 2.2.4. Defin Hazırlığı – Defin İşlemi

Bir ölüm olduğu zaman kabir kazmaya ölünün akrabaları ile yakında bulunan ve imkânı olan erkekler katılır. Mezarın alt orta kısmı tabutun sığacağı şekilde bir miktar daha kazılır, açılan bu bölüm *lahit* olarak adlandırılır, tabut buraya konularak üzerine yere paralel şekilde tahtalar



dizilip mezar toprakla kapatılır. Defin işlemi genellikle öğle saatlerinde veya öğle sonrası yapılır.

#### 2.2.4.1. Yıkama

Kreşinlerde ölen kişi defnedilmeden önce yıkanır. Bazı Kreşin köylerinde çeşmeden veya nehirden su almadan önce yeni bir çiviye ölen insanın boyunun uzunluğu ölçüsünde beyaz iplik tutturulur ve nehre atılır. Nehre atılan iplik bir müddet su tarafından götürüldükten sonra kovalarla nehirden su alınır (K.1 K.2).

Kreşin toplumunda ölüyü yıkamanın kendine has kuralları vardır. Buna göre, ölünün yıkanacağı su ılık olmalı, halk inanışına göre suyun sıcaklığının kan ısısı kadar, yani vücut ısısına denk, olması gereklidir. Ölü yıkamaya genellikle üç kişi katılır. Kreşinlerde ölü erkek ise erkekler tarafından, kadın ise kadınlar tarafından yıkanır. Kreşinlerde insan ölür ölmez, bünyesi soğumadan, yıkanır ve giyindirilir.

Kreşinlerin geleneklerine göre ölünün yıkandığı su, üzerinde hiç kimsenin yürümediği bir yere dökülür. Ölü yıkamada kullanılan sabun köylerde hamama götürülür ve orada bitinceye kadar kullanılır. Bu sabunun hayatta kalanlara ömür, sağlık, bereket getirdiğine inanılır (K.1, K.2).

Ölü yıkandıktan sonra elleri göğsüne doğru kaldırılıp sağ kolu üstte olacak şekilde bağlanır.

#### 2.2.4.2. Ölüyü Giyendirme (Kefenleme)

Kreşinlerde kefenleme geleneği yoktur. Ölen kişi, yıkama ve benzeri gibi defin öncesi hazırlıklar yapıldıktan sonra, üzerine kıyafetler giyindirilerek defnedilir. Kıyafet giyendirme işine tertemiz iç çamaşırları ile başlanır. Ölü eğer kadın ise ona ilk olarak bir külotlu çorap, üstüne tertemiz çorapları ve ayakkabıları giydirilir. Ölünün ayakları şişmiş ise ona sadece bir çift yün çorap giydirilir. Ölünün üst kısmına ise, göğsünü kapatmak için, göğüslük altlı önlüğe benzer bir iç çamaşırı, üzerine ise geceliği ve elbisesi giydirilir. Saçları arkaya doğru taranır, alınına ikonalar çizilmiş özel bir kurdele, üstüne ise temiz bir başörtüsü bağlanır.

Ölünün sağ eline küçük bir haç, sol eline ise yazılı iman (dua) tutturulur. Ölünün elleri ve ayakları yana düşmesinler diye bağlanır.

Ölen insanın vasiyetinde kendisi ile götürmek istediği özel eşyaları varsa, onlar ölünün yanına, tabutun sağ tarafına konulur. Vasiyetinde belirtmişse, saati de koluna takılır (K.6). Bazı bölgelerde ölünün tabutuna yedek elbise de konulur, bunlar da tabutun sağ yanında olur (K.5, K.6). Bazı Kreşin köylerinde ölen erkeklerin cebine sigara paketi de konulur. İnanışa göre, eğer bu yapılmazsa, ölen kişi hayatta kalan yakınlarının rüyalarına girip onlardan sigara talep edebilir.

Kreşinler arasında, ölünün Allah katına tertemiz bir şekilde çıkması gerektiğine inanılır. Bu sebeple insanlar daha hayatta iken ülëmtëklerini hazırlarlar. Müslüman Tatarlarda ve Kreşinlerde rastlanan "ülëmtëk" kelimesi, insanın öbür dünyaya giderken ihtiyaç duyacağı malzemeler ile cenaze esnasında dağıtılacak hediyelerden oluşan bir bohçayı ifade eder.

#### 2.2.4.3. Tabut

Tabut, kapaklı olarak yapılır. İçi temiz bir bezle veya saten kumaşla, dışı ise kırmızı ku-

maşla kaplanır. Tabutun alt kısmına, ölünün yattığı yer yumuşak olsun diye, temiz bir bez veya çarşaf serilir ya da kurumuş ot veya tabut yapılıırken kalan talaşlardan serilip onun üstü temiz kumaşla kapatılır ve ölü bu yumuşak zemine yatırılır. Ölünün başının altına küçük bir yastık konulur. Ölü yıkanıp giyindirildikten sonra yüzü kutsal resme bakacak şekilde tabuta yatırılır. Ruhu için evde mum yakılır ve devamlı olarak iman (dua) okunur. Tabutun kapağı kapatılmaz, fakat ölünün üstü temiz bir battaniye veya çarşaf ile örtülür.

Bazı bölgelerde, ölen kişi ile helalleşmeye gelenlerin ölen kişinin ayağına dokunmaları şeklinde bir uygulama vardır. Helalleşme ve vedalaşma esnasında ölünün alınına önce avuç içi, sonra elin dış yüzü ve yine avuç içi ile dokunularak bu işlem yapılır. Yaşlı Kreşinler arasında bu gelenek hâlâ devam ettirilmektedir.

Evden alınan tabut, ağaç dallarından yapılmış altı taşıyıcı parçanın üzerine konulup başucu, orta ve ayakucu kısımlarından tutan altı erkek tarafından omuzda taşınarak mezarlığa götürülür (K.5, K.11, K.16). Tabut evden çıkartılırken ölünün ayakları önde, başı ise arkada olur.

Kreşinlerde, cenaze evinden alınan tabut defnedilmek üzere mezarlığa doğru götürülürken cenaze kafilesinin en önünde ölünün mezarına dikilecek olan bir haç taşınır. Bu haç cenaze merasimine katılanlar tarafından değişmeli olarak taşınır. Değişmeli olarak taşınmasının sebebi, Hristiyanlar için kutsal olan haçı taşıma işine ve dolayısıyla da bu işin sevabına ortak olma düşüncesidir. Haç taşıyan kişilerin ardından çelenk taşıyanlar gelir. Onların arkasından ise tabutu taşıyanlar ve en son sırada da tabut kapağını taşıyan kişiler mezarlığa doğru hareket ederler.

#### 2.2.4.4. Mezar

Kabir kazmak için üç arşın yer alınır; yani mezar yaklaşık olarak eni 100-120cm, boyu 200cm, derinliği 170-180cm olan bir alanı kapsar.

Kreşinlerde kabir kazılmadan önce mezar olarak belirlenen yere bir küreğin ucu ile sembolik bir haç çizilir. Bu sembolik haçın ölçüleri genellikle mezarın ölçülerinde olur (K.5, K.7). Köylerde mezar açma işini "gür açuvcı" (mezar kazıcı) adı verilen kişiler yapar (K.5). Bir mezar kazılırken bu mezardan birkaç avuç toprak alınır ve kilisedeki ruhaniye götürülür. Bu toprak papaz tarafından iman (dua) okunarak kutsanır. Defin esnasında ölü mezara indirildikten sonra mezara ilk olarak bu kutsanmış toprak atılır.

Kabir, ölünün ayakları doğu yönüne, başı ise batı yönüne doğru gelecek şekilde kazılır. Mevta bu yönler göre mezara yatırılır. Mevtanın ayakucuna bir haç dikilir. Kreşin inancına göre ölünün doğuya, güneşe, ışığa doğru bakacak olması son derece anlamlı ve önemlidir.

Kreşinlerde mezar kazılırken, eğer ölen insanın mezar yeri ile ilgili vasiyeti varsa, mezarın vasiyete göre ilgili yerde kazılmasına büyük özen gösterilir. Ölünün mezarı, çoğunlukla, daha önce vefat etmiş olan aile bireyleri ile diğer yakınlarının mezarlarının yanına kazılır.

Mezarlıkta ölüler sağdan sola doğru defnedilir. Kabir kazılırken toprağı kabrin sol tarafına yığılır. Defin esnasında ise ölünün yakınları tarafından mezara bozuk para atma geleneği vardır. Buna "gür sadakası" (mezar sadakası) adı verilir.



#### 2.2.4.5. Ölünün Gömülmesi

Kreşinlerde, dindaşları olan Ruslardaki gibi, ölü genellikle vefatının üzerinden üç gün geçtikten sonra defnedilir. Mezarlıkta, mevta daha kabre indirilmeden onunla helalleşme merasimi yapılır.

Defin öncesinde papaz veya dinî bilgisi olan biri tarafından, İncil'den ayetler ve ölünün ruhu için iman (dua) okunur.

Tabut mezara indirildikten sonra, daha önce mezardan alınıp kiliseye götürülür ve papaz tarafından okunarak kutsanmış olan mezar toprağı papaz veya bu ritüeli yapan başka bir kişi tarafından haç formunu alacak şekilde ve özenle tabutun üstüne atılır. Sonra mezarlıktaki herkes tarafından, *Ispadi/Gospodi blagoslavi! (Allah'ım affet!)* denilerek mezara birer avuç daha toprak atılır. Bundan sonra ise defin işlemine katılanlar tarafından kürekle mezara toprak atılır ve ölü defnedilmiş olur.

Mezarın üstüne, ayakucu kısmına, tahtadan yapılmış ve üzerine kalemle yazılmış veya kazılmış olacak şekilde ölünün adının ve soyadının yazılı olduğu bir haç dikilir. Bunun amacı, mezarda yatan kişinin kim olduğunu belirtmek, mezarlığın büyük olduğu durumlarda da mezara gelen yakınları tarafından ölünün kolayca bulunabilmesini sağlamaktır.

Ölünün defnedildiği gün, eğer hazırsa, mezarın etrafına “çardugan/râşâtka» (*demir telleri birbirine yapııştırarak hazırlanmış mezar çiti*) yerleştirilir.

### 2.3. Ölüm Sonrası

#### 2.3.1. Cenaze Evi (Ölü Evi)

Kreşin toplumunda cenaze sonrasında kadınlar tarafından açık renkli kıyafetler giyilmez, cemiyet içinde eğlenceler tertip edilmez. Cenaze sonrasında kaçınılan bu uygulamalar bir nevi yas tutma olarak kabul edilir. Ancak yas döneminde Kreşinler bunu ifade etmek için siyah renkli kıyafetler giymezler. Cenaze çıkan bir evde ölünün yakınları tarafından kırk gün boyunca mum yakılır. Kreşin toplumundaki hemen hemen herkes bu konuda çok hassastır. Son derece özenli bir şekilde yapılan bu uygulama da bir çeşit yas göstergesidir.

#### 2.3.2. Belli Günler – Ölü Yemeğı

Günümüz Kreşinlerinde, ölenin ruhu için öçesê/öçê (üçü), *tugızı (dokuzu)*, *pominka/kırığı (kırkı)* ve *yılı (yılı, yıllığı)* diye adlandırılan günlerde törenler yapılır (K.5, K.9, K.12).

Üçüncü, dokuzuncu ve kırkıncı günlerde ölünün ruhu için dua etmek dinî içeriklidir. Hz. İsa nasıl öldükten sonra üçüncü günde yeniden dirildi ise ölen bu insanı da Xoday (Hüda) diriltip ona ebedî hayat versin diye yapılır ölünün üçü ile ilgili tören ve ritüeller.

Öçesê/öçê (üçü) olarak adlandırılan günde yapılan merasimin vakti genellikle ölünün gömüldüğü güne denk gelir. Bu özel günde yapılan merasime ölünün yakınları, akrabaları, kabir kazan kişiler, ölüyü yıkayanlar, cenaze evi için yemek hazırlayan kişiler ve ölünün komşuları katılırlar. Bu özel güne has olmak üzere “*koymak*” adı verilen bir hamur işi tavada kızartılarak hazırlanır. Buğday, pirinç veya darı lapası ile “*kisâl*” adı verilen bir tür soğuk ve sıvı içecek de hazırlanır (K.1, K.6).



Dokuzuncu gün dua etmenin amacı, ölünün ruhunun Xoday (Hüda) tarafından mukaddes sayılan dokuzlar ile bir arada olmasını dilemek maksatlıdır. Ortodoks Hristiyan olan Gagauz Türklerinde de dokuzu uygulaması vardır. Gagauzlarda ölünün mezara konulduğunun dokuzuncu gününde ölünün ailesi ve yakınları tarafından bir sofraya hazırlanır. Bu sofrada papazın bulunup bulunmaması önemli değildir (Güngör ve Argunşah, 1991: 35).

İnsanın ruhu bedeninden ayrıldıktan sonra sorgulanmaya götürülür ve kırk gün boyunca sorgulanır (Tëgë Don'yadyagë Tormoş Turında, 2009:4). Kırkıncı günde dua etmek, İsa peygamberin ölümünden sonraki kırkıncı günde Tanrı tarafından göğe ağıdırılması inancı ile ilgilidir (Tëgë Don'yadyagë Tormoş Turında, 2009: 42). Kırkı merasimi, ölen kişinin bayramı olarak kabul edilir. Çünkü Kreşinler kırk gün boyunca mezarda bir sorgu olduğuna inanırlar. Sorgu faslının bitmesi ölü için bayram sayılır.

Kırkı ile ilgili merasim evde yapılır ve bu merasime katılacak insanlar, ölünün yakınları ve akrabaları tarafından birkaç gün önceden çağırılır. Bu merasim için özel bir masa hazırlanır, masada çeşitli meyveler, salatalar, yiyecek, içecek ve tatlılar bulunur. Kırkı merasimine katılacak olan kişiler de orta boy bir tabakta çeşitli yiyecekler getirirler. Ayrıca bu merasime katılanların evleri ile merasim evinde tava kokusu çıksın diye *koymak* pişirilir (K.9, K.11, K.12).

Bazı illerde kırkı merasiminde ölünün yakınlarından birkaç kişi minderlerle mezarlığa gider. *Äydä, bëznëj bëläñ, utır mëndärgä, öygä kaytabız!* (*haydi bizimle, otur mindere, eve dönelim!*) denilerek kırkı merasimi için ölünün ruhunu davet eder ve onu eve götürürler (K.2, K.3).

Ölünün yılı veya yıllığı diye adlandırılan dinî merasim de kırkı merasimi gibi yapılır, fakat bu merasim yapıldığı zaman ölünün ruhu mezarlıktan alınıp eve götürülmez (K.9, K.12). Ölünün yıllığı olarak adlandırılan törene sadece mevtanın akrabaları ve yakınları çağırılır (K.2, K.5, K.6).

### 2.3.3. Ölünün Eşyaları

Kreşinlerin geleneklerine göre ölünün eşyaları genellikle onun akrabaları, yakınları ve arkadaşları arasında, bir çeşit hatıra olarak saklanmak üzere paylaşılır. Ölen kişi vefatından önce bazı kıyafetlerini, eşyalarını belli kişilere verilsin diye vasiyet etmiş ise bunlar onun istediği şekilde o kişilere verilir. Ölüm anında ölünün üstünden çıkan eşyalar ile ölünün eski eşyaları ise yakınları tarafından yakılır.

### 2.3.4. Ruh ile İlgili İnanmalar

Kreşinlerde, ölen kişinin ruhunun ölüm olayından sonra da evde dolaştığı, onun ruhunun ölümünden sonraki kırk gün boyunca kendi evine gelip gittiği şeklinde bir inanç vardır.

Eski Türk yazıtlarında can, uçma özelliği olan bir varlık şeklinde algılanmıştır. *Canı oçtı* (*canı uçtu*) ifadesi eski Türkçe yazılı metinlerde kullanıldığı gibi günümüz Kazan-Tatar Türkçesinde de aynı şekilde yaşamaktadır. Bu ibare, farklı bir şekilde ölümü ifade eder. Canı kuşa benzetmek pek çok halkın dilinde görülen ortak özelliklerden biridir (Däwlätşin, 2009: 27). Kreşinlerde de ölüm sonrasında canın/ruhunun başka bir dünyaya uçtuğuna inanılır. Kreşinlerde, öbür dünyada da hayatın devam ettiği şeklindeki inanç/ahiret inancı vardır (K.6, K.11, K.12). Kreşin inancına göre insanın canının öbür dünyaya nasıl gittiğini, oradaki yerinin neresi olacağını ve orada nasıl yaşayacağını biz günahkâr insanlar bilemeyiz.



### 2.3.5. Ağıt Söyleme – Yas Tutma

Halk arasında, ölen kişinin evin mutluluğunu, huzurunu da alıp gittiği şeklinde bir düşünce ve inanç vardır. Çünkü ölen kişinin tekrar geri dönme ihtimali yoktur ve bu da doğal olarak onun geride kalan yakınlarının acı çekmesine sebep olmaktadır. Kreşinlerde bir evden cenaze çıktıktan sonra bir hafta on gün boyunca son derece sessiz ve sakin bir atmosfer söz konusu olur o evde. Cenaze çıkan bir evde ölen kişinin ruhu için kırk gün boyunca mum yakma âdeti vardır. Ayrıca, cenaze sonrası süreçte ölünün geride kalan yakınları matemde olduklarını ifade etmek için koyu renkli kıyafetler giyerler (K.5).

### 2.3.6. Mezarlıklar – Mezar Ziyaretleri

Mezarlıklar köylerin çıkışında, girişinde veya köylerden uzakta, yol kenarında olabilir. Tatar Türkçesinde ve onun bir ağız olan Kreşin Tatarcasında mezarlık “*zirat*” olarak adlandırılır.

Mezarlıklar genellikle yılda bir defa ziyaret edilir. Kabir ziyaretleri yazın Troitsa<sup>2</sup> adı verilen günden önce yapılır (K.2, K.3, K.6, K.15, K.16). Kreşinler ölen yakınlarını özledikleri zaman veya ölünün uzak diyarlardaki yakınları, akrabaları geldiği zamanlarda toplanıp hep birlikte veya ailece mevtanın kabrini ziyaret ederler, mezarın üstünü kurumuş otlardan arındırır ve mezara çiçek dikerler (K.6, K.16).

### 2.3.7. Mezar Taşları

Kreşinlerde mezarın başına mezardaki kişiyi tanıtıcı bir mezar taşı yerleştirilir. Bu taşın alt kısmında ölünün soyadı, adı, baba adı, doğum ve ölüm tarihleri bulunur. Mezar taşında ölünün hayatta iken çekilmiş güzel ve büyük bir fotoğrafı ile taşın sol üst kısmında bir haç sembolü yer alır. Kreşinlerde mezar taşları son yıllarda mermerden yapılmaya başlanmıştır (Karimova, 2017:182).

## Sonuç

Ölümlle ilgili olarak Kreşin toplumunda oldukça renkli örf, âdet, gelenek ve ritüeller vardır. Bu çalışmada ele alınıp değinilen hususlar o kültürün sadece ulaşılabilen, tespit edilebilen bir kısmını yansıtmaktadır.

Kreşin toplumunda ölüm ile ilgili örf, âdet, gelenek ve ritüeller Ortodoks Hristiyan inancı ile bağlı olmakla birlikte Müslüman Tatar kültürüne ve eski paganist kültüre ait izler de taşımaktadır.

Kreşin toplumu, Rusya ile Tataristan, Ruslar ile Tatarlar ve Rusya ile Türk Dünyası arasında önemli bir yere sahiptir. Ortodoks Hristiyan olan Kreşinler Türk Dünyasının doğal bir üyesidir. Büyük kitleden, Müslüman Tatarlardan, sadece dinî yönden farklıdırlar. Kreşin toplumu etnik yönden Tatar kimliğinin, dinî yönden Ortodoks Hristiyanlığın, dolayısıyla Rus kültürünün, etkilerini üzerinde taşımaktadır. Bu karma kültür onları farklı ve ilginç kılmaktadır. İnanç farklılıkları dolayısıyla Türk Dünyasının dışında bırakılmaları hem Kreşinler hem de Türk Dünyası için olumsuz sonuçlar doğurabilecek mahiyettedir.

Bugün dünya genelindeki Türklerin çok büyük kısmı Müslüman olmakla birlikte günümüzde

<sup>2</sup> Troitsa: teslis; dinî bayramların önemlilerinden biri, Paskalya sonrası ellinci ve elli birinci günde Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına yapılan bayram (Ojegov ve Şvedova, 2005:812).

Şamanist, Musevî, Hristiyan vb. gibi farklı inançlara, dinlere mensup Türkler de varlıklarını devam ettirmektedir. İdil-Ural Bölgesinde yaşayan Kreşinler de, Moldova'daki Gagavuzlar gibi, Türk Dünyasının Ortodoks Hristiyan dinine mensup üyelerindedir. Bu topluluk Kazan-Tatar Türkçesi ile konuşmaya ve bu dilin taşıdığı kültürü yaşamaya ve yaşatmaya devam etmekte olup Türklük bilimi çevrelerince dikkate alınması gereken zengin ve önemli dil, kültür ve folklor özelliklerine sahiptir.



## KAYNAKÇA

### KAYNAK ESERLER

- Abdullin, İ.A., S.B.Vaxitova, F.M.Gazizova vd. (1979). Tatar Tələneñ Añlatmalı Süzləğə II. Kazan: Tatarstan Kitap Nəşriyatı. [Абдуллин, И.А., Г.Х. Ахунжанов, С.Б. Вахитова һ.б. (1979). Татар Теленең Аңлатмалы Сүзлегә II. Казан: Татарстан Китап Нәшрияты.]
- Al'meyeva, N.Y. (2007). Pesni Tatar-Kryaşen 1. Sankt-Peterburg – Kazan': İdel-Press. [Альмеева, Н.Ю. (2007). Песни Татар-Кряшен 1. Санкт-Петербург – Казань: Идел-Пресс.]
- Arık, Durmuş (2006). "Türk Kültürünün Farklı Bir Boyutu Olarak Kreşin-Hıristiyan Tatarların Dinî İnanışları." AÜİFD, S.1, s.67-86.
- Däwlätşin, Gamircan (2009). Borın-Borın Zamanda...: Mif. Din. Səngat'. Kazan: Tatarstan Kitap Nəşriyatı. [Дәүләтшин, Гамиржан (2009). Борын-Борын Заманда...: Миф. Дин. Сəнгать. Казан: Татарстан Китап Нәшрияты.]
- Güngör, Harun, Mustafa Argunşah (1991). Gagauz Türkleri (Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İsxakov, D.M. (2010). Tatarlar: Xalık İsäbən Aluw Häm Säyäsät. Kazan: Tatarstan Kitap Nəşriyatı. [Исхаков, Д.М. (2010). Татарлар: Халык Исəбен Алу һәм Сəясəт. Казан: Татарстан Китап Нәшрияты.]
- Makarov, Gennadiy (2014). Kərəşen Mədəniyätə. Provaslav Bəyrəmnär, Slavutlar, Dini Cırular. Kazan: İzdatel'stvo "Oteçestvo". [Макаров, Геннадий (2014). Керəшен Мəдениятə. Православ Бəйрəмнəр, Славутлар, Дини Жырулар. Казан: Издательство "Отечество".]
- Matveyev', S.M. (1899). Pogrebal'nie i Pominal'nie Obryady Kreşçenix' Tatar' Ufimskoy Gubernii. Kazan': Tipo-Litografiya İmperatorskogo Universiteta. [Матвеев, С.М. (1899). Погребальные и Поминальные Обряды Крещеных Татар Уфимской Губернии. Казань: Типо-Литография Императорского Университета.]
- Ojegov, S.İ., N.Yu.Şvedova (2005). Tolkoviy Slovar' Russkogo Yazıka. Moskva: Rossiyskaya Akademiya Nauk İnstıtut Russkogo Yazıka im. V.V.Vinogradova. [Ожегов, С.И., Н.Ю.Шведова (2005). Толковый Словарь Русского Языка. Москва: Российская Академия Наук Институт Русского Языка им. В.В. Виноградова.]
- Özkan, Nevzat (2002). Türk Dilinin Yurtları. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sirotina, T.A. (2005). Sovremenniy Anglo-Russkiy/Russko-Angliyskiy Slovar'. Moskva: BAO-Press Ripol Klassik. [Сиротина, Т.А. (2005). Современный Англо-Русский/Русско-Английский Словарь. Москва: БАО-Пресс Рипол Классик.]
- Təgə Don'yadyagə Tormoş Turında (2009). Kazan: "Logos" İzdatel'skiy Dom. [Теге Доньядыге Тормош Турында (2009). Казан: "Логос" Издательский Дом.]
- Həkimcanov, F.S. (2013). Tatar Tələneñ Məktəplər Öçen Añlatmalı Süzləğə. Kazan: Tatarstan Kitap Nəşriyatı. [Хəкимжанов, Ф.С. (2013). Татар Теленең Мəктəплəр Əчен Аңлатмалы Сүзлегə. Казан: Татарстан Китап Нәшрияты.]
- Yusipova, Milauşa (2003). İdil-Ural Bölgesinde Hıristiyanlığın Yayılması Üzerine Bir Araştırma. Yüksek İisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Karimova, Rasilya (2017). Müslüman Tatarlarda ve Kreşinlerde (Hristiyan Tatarlarda) Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm). Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

## KAYNAK KİŞİLER

### KAZAN ŞEHİRİ

Kodu	Adı-Soyadı	D.T.	Doğum Yeri	Medenî Hâli	Eğitim Durumu	Mesleği
K.1	Nina Krasnova	1950	Kaybıç	Evli	MYO	Güvenlik personeli
K.2	Raisa Krasnova	1964	Kaybıç	Evli	MYO	Satış elmanı
K.3	Nadejda Tokranova	1991	Balık Bistâsi	Evli	Lisans	Muhabir

### YAŇA USI KÖYÜ (MÖSLİM RAYONU, KREŞİN KÖYÜ)

Kodu	Adı-Soyadı	D.T.	Doğum Yeri	Medenî Hâli	Eğitim Durumu	Mesleği
K.4	Viktor Kondratyev	1960	YaŇa Usı köyü	Evli	MYO	Emekli
K.5	Valerina Petrova	1949	YaŇa Usı k.	Bekâr	Lisans	Emekli
K.6	Agnisiya Tazova	1930	YaŇa Usı k.	Dul	Ortaokul	Emekli
K.7	Valentina Petrova	1947	YaŇa Usı k.	Evli	Lisans	Emekli
K.8	Elizaveta Mityuşkina	1978	YaŇa Usı k.	Evli	Lisans	Öğretmen

### DÜSMÄT KÖYÜ (MAMADIŞ RAYONU, KREŞİN KÖYÜ)

Kodu	Adı-Soyadı	D.T.	Doğum Yeri	Medenî Hâli	Eğitim Durumu	Mesleği
K.9	Rimma Gubina	1967	Düsmät köyü	Evli	MYO	Hemşire
K.10	Yuliya Gubina	1991	Düsmät köyü	Bekâr	Lisans	Muhabir
K.11	Mariya Saltiykova	1938	Düsmät köyü	Dul	Ortaokul	Emekli
K.12	Anastasiya Petrova	1930	Düsmät köyü	Dul	İlkokul	Emekli
K.13	Ekaterina Zaytseva	1960	Düsmät köyü	Evli	Ortaokul	Emekli
K.14	Zinaida Akçurina	1964	Düsmät köyü	Evli	Lisans	Veteriner
K.15	Stepan Spiridonov	1962	Düsmät köyü	Evli	Lisans	Kültür Merkezi Başkanı
K.16	Viktor Spiridonov	1955	Düsmät köyü	Evli	MYO	Emekli